

ความขัดแย้งระหว่างอาร์เมเนียและอาร์เซอร์ไบจาน สู่ทฤษฎีทางยุทธศาสตร์ชายแดนไทย-กัมพูชาในศตวรรษที่ ๒๑

ความขัดแย้งระหว่างอาร์เมเนียกับอาร์เซอร์ไบจานเป็นกรณีศึกษาที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่หลังสิ้นสุดสงครามเย็นจนถึงทศวรรษที่ ๒๐๒๐ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะสงครามและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคปัจจุบัน ทั้งการแข่งขันด้านข้อมูลข่าวสาร การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางทหาร และการปรับตัวต่อโครงสร้างอำนาจโลกที่เปลี่ยนแปลง กรณีดังกล่าวจึงเป็นบทเรียนสำคัญต่อการทบทวนและพัฒนาแนวคิดทางยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงร่วมสมัย ...

ภูมิหลังแห่งความขัดแย้งระหว่างอาร์เมเนียและอาร์เซอร์ไบจาน

ความขัดแย้งระหว่างอาร์เมเนียกับอาร์เซอร์ไบจานมีชนวนเหตุจากความพยายามแย่งชิงพื้นที่ขนาดเล็กที่ชื่อว่า “นาโกรโน-คาราบัค (Nagorno-Karabakh)” ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตอธิปไตยของอาร์เซอร์ไบจาน อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งนี้มีที่มาจากการรับรู้ข้อมูลที่มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ อาร์เมเนียมีมุมมองทางประวัติศาสตร์ว่า นาโกรโน-คาราบัค คือดินแดนที่ตั้งถิ่นฐานของชาวอาร์เมเนียโดยมีสิ่งสะท้อนความเจริญรุ่งเรืองทางคริสต์ศาสนาอย่างโบสถ์หรือวิหารในรูปแบบอารยธรรมของอาร์เมเนีย ในขณะที่อาร์เซอร์ไบจานอ้างอิงจุดยืนของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยอาเซอร์ไบจาน (Azerbaijan Democratic Republic: ADR) ซึ่งประกาศเอกราชเมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๑๘ ภายหลังการล่มสลายของจักรวรรดิรัสเซีย (Russian Empire) โดยรัฐบาล ADR ถือว่าคาราบัค (Karabakh) เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่ตนอ้างสิทธิ์และอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ

ต่อมารัสเซียซึ่งแปรสภาพเป็นรัฐคอมมิวนิสต์ในฐานะสหภาพโซเวียต (Soviet Union) ทำการเข้ายึดทั้งอาร์เมเนียกับอาร์เซอร์ไบจานและใช้อำนาจเหนือรัฐเข้าแทรกแซงโดยตั้งเขตปกครองตนเอง นาโกรโน-คาราบัค ในดินแดนของอาร์เซอร์ไบจานที่กลายเป็นรัฐสังคมนิยมของโซเวียต จึงทำให้ชาวอาร์เมเนียมองว่าถึงจะอยู่ในอธิปไตยของอาร์เซอร์ไบจานแต่รัฐบาลโซเวียตเป็นผู้จัดตั้งให้ปกครองตนเองในเขตนี้ได้ ก็สามารถที่จะกำหนดอนาคตของตนโดยที่ไม่ควรถูกรัฐบาลอาร์เซอร์ไบจานเข้ามาแทรกแซง กระทั่งเมื่อสหภาพโซเวียตเริ่มเกิดความสั่นคลอนทางการเมืองในสมัยของประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ภายหลังการปรับโครงสร้างใหม่ให้มีเสรีภาพมากขึ้นผ่านนโยบายกลาสโนสตัด เปเรสตรอยก้า (Glasnost Perestroika) ซึ่งสะท้อนว่าสถานะทาง

CONFLICT
Armenia-Azerbaijan tensions
Neighbouring countries long at odds over Nagorno-Karabakh, trade blame for the deadly clashes, accusing each other of shelling several border towns.

© 2020 © Mapbox, © OpenStreetMap
Source: Al Jazeera | September 13, 2022

อำนาจของโซเวียตในดินแดนภายใต้อาณัตินั้นเสื่อมถอยแล้ว ความขัดแย้งในการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ นาโกรโน-คาราบัค ระหว่างอาร์เมเนียกับอาร์เซอร์ไบจานจึงเริ่มปะทุขึ้นเป็นระลอกอย่างรุนแรง นับตั้งแต่สหภาพโซเวียตขาดเสถียรภาพทางการเมืองและไม่สามารถควบคุมดินแดนต่าง ๆ ที่เคยยึดครองได้ จึงส่งผลทำให้อาร์เมเนียกับอาร์เซอร์ไบจานต่างเกิดแนวคิดชาตินิยม (Nationalism) และเรียกร้องเพื่อเป็นรัฐอิสระ กระทั่งสหภาพโซเวียตได้ล่มสลายลงในปี ๑๙๙๑ และเปลี่ยนสถานะเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย (Confederation of Russia) บรรดาประเทศต่าง ๆ ที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจต่างมองว่าชาติของตนมีอธิปไตยเป็นของตนเองจึงทำให้อาร์เมเนียกับอาร์เซอร์ไบจานซึ่งอยู่ในภาวะความขัดแย้งเข้าสู่ภาวะสงครามเต็มรูปแบบในปี ๑๙๙๒ อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดทางทหารของอาร์เซอร์ไบจานที่อยู่ในรูปแบบกองกำลังอาสาสมัคร (Volunteer Forces) มากกว่าอาร์เมเนียที่มีกำลังทหารในกองทัพ จึงทำให้สงครามในครั้งนั้นจบลงด้วยการที่ชาวอาร์เซอร์ไบจานจำนวนกว่า ๖๐๐,๐๐๐ คน ต้องอพยพออกไปจากดินแดนที่กองทัพอาร์เมเนียสามารถยึดครองได้

ในเวลาต่อมาองค์การความมั่นคงและความร่วมมือยุโรป (Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE) ที่นำโดยสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และรัสเซีย ได้เป็นตัวกลางในการเจรจาเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายบรรลุข้อตกลงสันติภาพ อย่างไรก็ตามก็ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ เมื่ออาร์เซอร์ไบจานที่ในเวลาต่อมาได้รับการสนับสนุนยุทธโศภนจากตุรกีกับอิสราเอล เช่น อากาศยานไร้คนขับ (Unmanned Aerial Vehicles: UAVS) จรวดนำวิถี (Missiles) และเทคโนโลยีป้องกันอากาศยาน (Air Defense) จนสามารถต่อสู้พร้อมยึดดินแดนจำนวน ๓ ใน ๔ กลับคืนมา เว้นแต่ นาโกรโน-คาราบัค ที่ยังเป็นเขตปกครองตนเองของประชากรเชื้อสายอาร์เมเนีย

การพลิกสถานการณ์ของอาร์เซอร์ไปจันต่ออาร์เมเนีย ขณะทีรัสเซียอยู่ในภาวะวิกฤต

แม้ว่ารัฐบาลทั้ง ๒ ฝ่ายมีการทำข้อตกลงหยุดยิงในปี ๒๐๒๑ จากการช่วยไกล่เกลี่ยของรัสเซียแต่ทางอาร์เซอร์ไปจันที่พัฒนาขีดความสามารถทางทหารได้สร้างความสับสนให้กับอาร์เมเนียอย่างต่อเนื่อง จนในปี ๒๐๒๒ ขณะทีรัสเซียเริ่มทำสงครามกับยูเครน ได้มีรูปแบบทำให้อาร์เซอร์ไปจันใช้โอกาสนี้โจมตีเขตปกครองตนเอง นากอร์โน-คาราบัค ในปี ๒๐๒๓ จนประชากรเชื้อสายอาร์เมเนียดกอยู่ในสถานะผู้พลัดถิ่น (Refugee) ลี้ภัยเข้าไปยังเขตแดนอาร์เมเนีย เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ากองทัพอาร์เมเนียยังคงพึ่งพารัสเซียเป็นแหล่งจัดหาอาวุธ เทคโนโลยีทางทหาร และหลักประกันด้านความช่วยเหลือจากข้ออำนาจระดับภูมิภาคที่เกิดขึ้นใหม่ บริเวณพื้นที่ใกล้เคียงในปัจจุบันอย่างอิสราเอลและตุรกี

กรณีพิพาท นากอร์โน-คาราบัค กับบทเรียนที่สะท้อนความขัดแย้งระหว่างชายแดนไทย-กัมพูชา

แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างอาร์เมเนีย-อาเซอร์ไบจันและไทย-กัมพูชา จะเกิดขึ้นในบริบททางภูมิรัฐศาสตร์ที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองกรณีมีปัจจัยร่วมที่น่าสนใจ คือ **ความแตกต่างด้านการรับรู้ (Perception) และการสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ (Historical Narrative)** เพื่อสร้างความชอบธรรมต่อข้ออ้างและการดำเนินนโยบายของแต่ละฝ่าย ในกรณี นากอร์โน-คาราบัค อาร์เมเนียให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และศาสนาโดยมองว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นถิ่นฐานของประชากรชาวอาร์เมเนียและเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมอาร์เมเนียขณะที่อาเซอร์ไบจันยืนยันว่าพื้นที่ นากอร์โน-คาราบัค ตั้งอยู่ภายในอธิปไตยของตนตามกฎหมายระหว่างประเทศจึงมีสิทธิในการบริหารจัดการและกำหนดนโยบายต่อพื้นที่ดังกล่าว ทั้งนี้ความแตกต่างของการรับรู้และการตีความดังกล่าวได้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่หล่อหลอมทัศนคติของสังคมทั้งสองฝ่ายและมีส่วนทำให้ความตึงเครียดสะสมจนพัฒนาไปสู่การใช้กำลังทางทหาร

อนึ่งหากนำมาเปรียบเทียบกับกรณีความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาได้ แม้ว่าบริบททางประวัติศาสตร์ กฎหมาย และภูมิรัฐศาสตร์จะมีความแตกต่างกัน แต่ทั้งสองฝ่ายต่างมีการนำเสนอเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนจุดยืนของตน ไม่ว่าจะเป็นการตีความเกี่ยวกับโบราณสถาน มรดกทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของประชาชนในพื้นที่ชายแดน หรือประเด็นเกี่ยวกับเขตแดนและอธิปไตย ความแตกต่างของการรับรู้ดังกล่าวได้ถูกขยายผ่านสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลให้เกิดกระแสชาตินิยม การเผชิญหน้าทางความคิดของประชาชนทั้งสองประเทศ จนอาจเพิ่ม

แรงกดดันต่อการดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐ หากขาดกลไกบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ความขัดแย้งในมิติการรับรู้อาจพัฒนาไปสู่ความตึงเครียดทางการเมืองหรือการเผชิญหน้าทางทหารได้

สรุป : สงครามระหว่างอาร์เมเนีย-อาเซอร์ไบจันและไทย-กัมพูชาสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของสงครามและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของโลกอย่างชัดเจน โดยแต่ละฝ่ายต่างใช้ข้อมูลในลักษณะของหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) เพื่อสร้างความชอบธรรมและโน้มน้าวประชาคมโลกว่าตนมีสิทธิครอบครองดินแดนโดยชอบธรรม ขณะเดียวกัน กรณีศึกษาสงครามอาร์เมเนีย-อาเซอร์ไบจันยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินยุทธวิธีทางทหารที่อาศัยการใช้โอกาสจากช่องว่างของสถานการณ์ภายนอก โดยเฉพาะวิกฤตสงครามของรัสเซีย ตลอดจนการพัฒนากำลังพลและการบูรณาการเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพจนก่อให้เกิดความได้เปรียบในสนามรบอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ : (๑) ควรมุ่งเน้นยกระดับในการศึกษาและการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไปในลักษณะเชิงรุก (Active Learning) รวมถึงการตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบเพื่อสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (Evidence-based Historical Database) ที่สามารถใช้ประกอบการดำเนินนโยบายด้านการทูต กฎหมายระหว่างประเทศ และการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ของรัฐ ซึ่งจะช่วยสร้างความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือในจุดยืนของไทยต่อประชาคมโลกเมื่อเกิดข้อพิพาทด้านอธิปไตยหรือเขตแดน

(๒) สร้างระบบบูรณาการข่าวกรอง การเฝ้าตรวจ การพิสูจน์ทราบเป้าหมาย และระบบบัญชาการควบคุม (Command and Control : C2) ให้สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและดำเนินยุทธวิธีทางทหารระหว่างหน่วยงานด้านความมั่นคงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มความรวดเร็วในการตัดสินใจและการตอบสนองต่อสถานการณ์

(๓) เห็นถึงความสำคัญของการเสริมสร้างความเป็นอิสระเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Autonomy) โดยลดการพึ่งพายุทธโศปกรณ์ เทคโนโลยี และการสนับสนุนจากประเทศใดประเทศหนึ่งมากเกินไป ควบคู่กับการพัฒนาขีดความสามารถของอุตสาหกรรมป้องกันประเทศภายในประเทศ

ที่มา : ถอดความจาก Armenia and Azerbaijan: The Hard Road to a Lasting Peace (5 Sept, 2025) โดย International Crisis Group, Brussels, Belgium สืบค้นจาก <https://www.crisisgroup.org/brf/>

www.sscthailand.org

๖๖ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐

sscthailand

sscthailand

